

Novi prijedlozi u hrvatskom rječotvorju

Tomislava Bošnjak Botica

(Ivan Branko Šamija: *Hrvatski rječotvornik*, Društvo Lovrećana Zagreb: Zagreb 2011, 429 str.)

1. Uvod

Za autora ovoga priručnika, Ivana Branka Šamiju, profesora hrvatskoga i francuskoga jezika i dugogodišnjega novinara, već se slobodno može reći da je jedan od naših plodnijih izvaninstitucijskih leksikografa, pogotovo u posljednjem desetljeću. Naime, od 2000. naovamo objavio je *Rječnik imotskoga govora* 2001. (s P. Ujevićem, *Rječnik imotsko-bekijskoga govora* 2004., *Prinosi rječnjaku i pravopisu hrvatskomu* 2007., *Slikovni rječnik Imotske krajine* 2010. (s P. Tucakom i J. Petričevićem), a već je pred nama i novo djelo — *Hrvatski rječotvornik*. Kao što se iz rečenih naslova opaža, temeljno mu je područje zanimanja dijalektološka (zavičajna) leksikološka građa i tvorbene, pa onda i pravopisne, mogućnosti hrvatskoga jezika. Nova se Šamijina knjiga dobrim dijelom sadržajno i konceptijski naslanja i nastavlja na spomenute *Prinose rječnjaku i pravopisu hrvatskomu*. Objema je ista svrha — pokazati tvorbene mogućnosti hrvatskoga jezika i skrenuti pozornost, kako sam autor navodi, svima koji stvaraju nove riječi da se tim mogućnostima i koriste. U kojoj je mjeri autoru uspjele ispuniti zadanu svrhu jednim se manjim dijelom može odgovoriti u ovom prikazu, a u većem je dijelu na potencijalnim korisnicima priručnika da o tome presude.

2. Struktura priručnika

Hrvatski rječotvornik sastoji se od četiriju cjelina, a prethodi im kratki uvodni tekst u kojem autor tumači sam pojam *rječotvornik* kao priručnik tvorbe riječi, tvorbenih postupaka i uzoraka, te (novo)tvorenicu i izvedenicu te najavljuje što će dalje slijediti. Posebno napominje da su “pojedine riječi pisane čitkotvornim pravopisom” navodeći primjerice *zagrebčanski*, *podkošulja*, *predplatnik* i dr. tumačeći tu prozirnost obavjesnijom i logičnijom u jeziku.

2.1. Prvi dio

U prvom se dijelu (*Rječotvorje*) autor vlastitim izborom dotiče jezikoslovaca što su se praktično (rječničkom građom) i teorijski bavili tvorbom; Bogoslava Šuleka, Dragutina Parčića (kojega najviše hvali), Mile Mamića, Bulcsúa Lászla, Stjepana Babića i sebe sama. U tom kontekstu svoje djelo vidi kao dobru dopunu postojećoj tvorbi, napose zahvaljujući brojnim novotvorenicama i izvedenicama.

U teorijskom smislu oprimjereno govori o postupcima i načinu stvaranju novih riječi, nekim novim tvorbenim uzorcima, razgraničenju tvorenicama po dometcima (sufiksima) s obzirom na živoga i neživoga vršitelja, razgraničenju pojmova značenja i vrijednosti riječi, određivanju granice između rječotvorja i oblikoslovlja, razgraničenju tvorenicama i izvedenica, donosi primjere hrvatskih usvojenica (prihvaćenica) koje po njemu nisu u skladu s hrvatskom tvorbom (npr. *zrakoplov*, *samoposluga*, *tjelohranitelj*, *dušnik* itd.), suvišne tuđice uz koje predlaže hrvatske sinonime, od kojih je većina već dulje prihvaćena u jeziku (npr. *dozvoliti* — *dopustiti*, *kaucija* — *jamčevina*, *kompjutor* — *računalo*, *muzičar* — *glazbenik*, *utisak* — *dojam* itd.), a manji ih je broj slabije prihvaćenih (npr. *ćelav* — *plješiv*, *kalcij* — *vapnik*, *parfem* — *vonjic*, *pokrovitelj* — *zakrilitelj*, *vaučer* — *kupovnica* itd.).

Potom raspravlja o tvorbi pojedinih vrsta riječi, konkretno, pridjeva, imenica i glagola, najviše se zadržavajući na karakterističnim dometcima. Tako za pridjevne tvorenice namjesto jotiranih *-(e)ći* i *-(l)ji* predlaže *-iji/-etiji* (*srneći* — *srnetiji*, *pureći* — *puretiji*, *dječji* — *dječiji*, *kravlji* — *kraviji*). Po autoru su ti likovi prihvatljiviji i u izgovoru i u pismu, pri čemu se za neke, ipak neopravdano, poziva na nerazlikovanje glasova *č* i *ć* u izvornih govornika i stranaca. Autor drži važnim razlikovati značenja pridjeva na *-čki*, *-ski* i *-anski* (npr. *američki* se odnosi na *Ameriku*, *amerikanski* na *Amerikance*, *australski* na *Australce*, *australijski* na *Australiju*, *hvarski* se odnosi na *Hvar*, *hvaranski* na *Hvarane*, *zagrebački* na *Zagreb*, a *zagrebčanski* na *Zagrebčane* itd.). U tvorbi pridjeva posebno se dotiče razgraničenja opisnih i odnosnih pridjeva, uglavnom slijedeći postojeću praksu, ali umeće razliku s obzirom na jedninu i množinu (npr. *akademijin* — koji se odnosi na *akademiju* i *akademijski* — koji se odnosi na *akademije*, *profesorov* — koji se odnosi na *profesora* i *profesorski* — koji se odnosi na *profesore*) i ističući sufiks *-ani* kao odnosni (npr. *ručani* — koji se odnosi na ruku).

U imeničnoj tvorbi posebno izdvaja neke sufikse kojima dodaje i koje novo značenje ili ispravlja postojeće (*-ovnik*, *-ovnica*, *-nica*, *-ina*, *-alo*, *-ar*, *-ač*, *-aš*, *-ača*, *-uša* itd.). U prefiksnoj se tvorbi imenica, kao i u pridjeva, usredotočuje na primjere koji se razlikuju od dosadašnje tvorbe, ponajviše u tome što na granici prefiksa i osnove dosljedno ne provodi glasovne promjene (*podkontinent*, *podpetica*, *nadpis*, *nadprstak* i sl.). U tvorbi glagola izdvaja

nekoliko sufikasa, najviše se zadržavajući na razlici sufikasa *-jeti* i *-iti* u glagola nastalih od opisnih pridjeva (*pobijeljeti* i *pobijeliti*).

2.2. Drugi dio

Drugi dio knjige, *Tvorbeni uzorci*, čini vrlo detaljan pregled tvorbenih uzoraka s velikim brojem primjera imeničnih, pridjevnih i glagolnih tvorenica. Među njima posebno izdvaja potvrde tzv. *starohrvatske* tvorbe uz koje donosi značenjsko tumačenje (npr. *četverati* — trčati na sve četiri noge, *očinjati* — mljeti i tiještiti masline, *pozeb* — ozeblina, *mozoj* — žulj na dlanu, *kleh* — tlo, zemlja itd.).

2.3. Treći dio

U trećem dijelu, *Autori (novo)tvorenih riječi*, po vlastitu izboru i ne navodeći kriterije svoga odabira, autor izdvaja nekoliko jezikoslovaca s primjerima njihovih tvorenica. To su Ivan Branko Šamija (oko 480, npr. *čitalo*, *kavnik*, *ovlastnica*, *smecnjak*, *načelnikovati*, *zrakoplovnjak*), Bulcsú László (oko 150, npr. *dočetnica*, *orječje*, *ponajboljiti*, *prvik*, *uručak*, *značnik*), Mile Mamić (oko 450, npr. *cestnik*, *dokazje*, *glasovnica*, *okriva*, *odvjetnina*, *zastarina*), Bogoslav Šulek (oko 60, npr. *bojnik*, *lučba*, *ličilo*, *postrojba*, *skladnja*, *slavoluk*), Dragutin Parčić (oko 40, npr. *besjednik*, *jezikovati*, *odjećnica*, *sirrotovati*, *vjetromjer*), Antun Gustav Matoš (oko 35, npr. *besciljnik*, *grbačiti*, *pahuljati*, *obzorje*, *živovati*). Međutim, stanovito je da nije uvijek riječ o sasvim novim riječima, nego su autori oživljivali i prilagođivali riječ ako su je gdje u starijem vrelu zatekli.

2.4. Četvrti dio

Spomenute se riječi ujedno ponavljaju i u četvrtom, najopsežnijem dijelu knjige (*Rječnik (novo)tvorenica i izvedenica*) koji na gotovo 300 stranica donosi i popis (novo)tvorenica i izvedenica s pripadajućim značenjem i postojeće, dobro ukorijenjene hrvatske riječi, ali u različitu pravopisnom ili značenjskom ruhu.

Ovaj se dio zajedno s pregledom tvorbenih uzoraka već našao u prethodnom autorovu priručniku (*Prinosi rječnjaku i pravopisu hrvatskomu*), stoga se rečeno o njemu može i ovdje ponoviti. Naime, gledajući cijeli popis, lako se možemo upitati jesu li nam zaista potrebni svi ondje doneseni nazivi (različiti pravilnici i zbornici *kovnik*, *svrhovnik*, *sanovnik*, isprave *razredovnica*, *zavjetovnica*, porezi, pristojbe i plaće *dimarina*, *govedarina*, *mesarina*, *nalaznina*, *potrošnina*, *prosvjednina*, sredstva i uređaji *ljepušalo*, *grčalo*, *propitnik*, istančano razlikovanje onomastičkih i zemljopisnih pojmova *Američanin*, *Amerikanac*, *američanski*, *američki*, *amerikanski* i sl.). Međutim,

autor je odabrao maksimalistički pristup, što će zacijelo omogućiti izbor dobrih rješenja koja bi nam već sada mogla biti korisna (*biljnik, grbovnik, slikovnik, savjetovnik, rodovnik, prometovnica, smrtovnica, kavnik, ciljnik, smećnjak, ulaznina, odkaznina* i dr.).

3. Zaključak

Očito je da je u ovo opsežno djelo autor uložio znatan trud, stoga je gotovo neizbježno pritom ne učiniti i nekoliko propusta. Oni se uglavnom odnose na ujednačenost i dosljednost kriterija pri izboru građe, kadgod subjektivne procjene, pojedinačna nedovoljno uvjerljiva tumačenja, a ponajviše, kao i u prethodnim izdanjima, na tehničke propuste (uključujući lektorske i korektorske). Još jednim, pozornijim čitanjem, zacijelo bi se najveći dio tih propusta izbjegao. To bi doprinijelo da ova vrijedna knjiga dobije zasluženu pozornost hrvatske jezikoslovne javnosti, pa i stoga što ovaj *Hrvatski rječotvornik* ne samo dopunjuje postojeću literaturu nego nudi i nešto novo i drugačije u hrvatskom rječotvorju.